

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/66-17>
УДК 331:338

Кащена Н. Б.

доктор економічних наук, професор,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7069-8860>

Чміль Г. Л.

доктор економічних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3703-9940>

Остапенко Р. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5976-5871>

Kashchena Natalia

Doctor of Economic Sciences, Professor,
State Biotechnological University

Chmil Hanna

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
State Biotechnological University

Ostapenko Roman

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Biotechnological University

ЕКОНОМІЧНА АКТИВНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: КОНЦЕПТ, СУТНІСТЬ ТА ВИДИ

ECONOMIC ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES: CONCEPT, ESSENCE AND TYPES

В статті представлено теоретичний базис управління економічною активністю підприємств торгівлі з орієнтацією на її стимулювання і розвиток. Концепт економічної активності обґрунтовано виходячи з сучасних потреб управління економічною діяльністю торговельних підприємств і забезпечення ефективності реалізації функцій управлінського впливу. Визначено характерні ознаки економічної діяльності підприємств торгівлі. Розроблено структурно-логічну модель декомпозиції понять «діяльність», «поведінка», «активність» в площині формування знань про функціонування підприємств. Встановлено зону виникнення, доведено поліаспектність прояву та визначено основні характеристики економічної активності підприємств торгівлі. Сформовано авторський підхід до трактування дефініції «економічна активність підприємства». Визначені архітектурно-композиційні складові та види економічної активності торговельного підприємства.

Ключові слова: підприємство торгівлі, управління, економічне мислення, економічна діяльність, економічна поведінка, економічна активність, види активності.

Effective functioning, competitiveness and sustainable development of trade enterprises are determined by their economic activity in the process of bringing goods from the producer to the direct consumer. The increase and development of economic activity require corresponding changes in technologies for managing the economic behavior of trade enterprises. The purpose of the article is the formation of the concept of economic activity of trade enterprises in the context of ensuring the effectiveness of the implementation of managerial influence functions. Using the methods of scientific abstraction, system analysis, synthesis, terminological and comparative analysis, the quintessence and characteristic features of the economic activity of trade enterprises are determined. It is proven that the nature of economic activity is reflected in the economic behavior of the enterprise and is organically connected with the activity that reflects its intensity, and is formed according to the corresponding functional zones. A structural-logical

model of the decomposition of the concepts "activity", "behavior", "activity" in the plane of knowledge formation about the functioning of trade enterprises has been developed. The polyaspect nature of the manifestation is revealed, the main characteristics are determined, and the author's approach to the interpretation of the definition "economic activity of a trade enterprise" is presented. It is noted that for a comprehensive idea of the economic activity of a trading enterprise, its architecture should be based on the target needs, functions and directions of economic activity in a certain period, take into account the functional zones of economic behavior; structural relationships with the business environment and the potential for their changes in the course of functioning enterprises. The architectural and compositional components and types of economic activity of a trade enterprise are defined. The division of economic activity by functional direction provides an understanding of the determinants of the formation of the potential of economic activity of trade enterprises and a comprehensive analysis of its level.

Keywords: *enterprise of trade, management, economic thinking, economic activity, economic behavior, economic activity, types of activity.*

Постановка проблеми. Конфігурації господарських зв'язків на макро- і мікрорівнях, що відбуваються за законами самоорганізації та біфуркаційних перетворень, змінюють умови економічної діяльності суб'єктів господарювання та визначають необхідність змін бізнес-моделей і технологій управління економічною поведінкою, орієнтованих на стимулювання їх економічної активності і розвиток. Дедалі більшої вагомості в цьому контексті набуває розробка дієвого механізму підвищення економічної активності підприємств торгівлі. Формування такого механізму, в свою чергу, актуалізує системне дослідження сутності, особливостей прояву та видів економічної активності підприємств з позиції сучасних потреб управління торговельними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічної активності суб'єктів господарювання є предметом пильної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема: І. Вчерешньої, Л. Кіліана, О. Клаверії, Н. Кондрашова, І. Кулиняка, Р. Майо, Е. Монте, Дж. Парка, С. Смирнова, С. Торра, А. Турило, Д. Філіпа та ін. [1–9]. Науковцями розкрито зміст економічної активності підприємств та визначено її характеристики, висвітлено прикладні аспекти вимірювання економічних очікувань та економічної активності суб'єктів господарювання, ідентифіковано канали факторів стимулювання і прогнозування економічної активності підприємств.

Мета дослідження. Метою проведеного дослідження є формування концепту економічної активності підприємств торгівлі в контексті забезпечення ефективності реалізації функцій управлінського впливу.

Виклад основного матеріалу. Відсутність цілісного погляду на економічну активність торговельних підприємств визначає необхідність дослідження базових понять, що її формують, зокрема таких як «діяльність», «економічна діяльність», «активність».

Економічна діяльність є складовою господарської діяльності і здійснюється не лише з метою отримання економічних результатів

у вигляді прибутку, але й з метою досягнення соціальних й екологічних результатів. Тому в контексті функціонування торговельних підприємств, що визначають інфраструктурне забезпечення сфери обігу і споживання та вирізняються характерними особливостями, притаманними процесу доведення товару від виробника до безпосереднього споживача, економічну діяльність доцільно розглядати як сукупність реалізованих ними комерційної, соціальної та екологічної функцій, що здійснюються за активної участі людини в суспільному виробництві, та має характерні ознаки (рис. 1).

Природа економічної діяльності відбивається у економічній поведінці підприємства і органічно пов'язується з активністю, яка відображає її інтенсивність. Економічна поведінка підприємства має ціннісно-сміслову обумовленість, оскільки спрямована на задоволення потреб суб'єкта і пов'язана із розпорядженням економічними ресурсами, та залежно від ціннісних орієнтацій, цілей і домагань здійснюється з різним ступенем активності (активна, пасивна, проактивна, реактивна).

З огляду на типізацію економічної поведінки підприємств та сутність діяльності людини як специфічної форми активності у бізнес-процесах підприємства можна говорити і про економічну активність підприємства як похідну його економічної поведінки (рис. 2), що визначається діями окремих індивідуумів на робочих місцях, і формується за відповідними функціональними зонами (комерційна; організаційна; маркетингова; виробнича; інвестиційна; інноваційна; трудова (кадрова); управлінська; ринкова; соціальна; екологічна).

Рациональне управління діями людини на робочому місці забезпечує правильне економічне мислення. По суті це процес осмислення підприємством реальних господарських ситуацій, що підвищує їх ефективність і визначає стиль економічної діяльності та варіативність економічної поведінки торговельного підприємства. Отже, економічне

Рис. 1. Характерні ознаки економічної діяльності підприємств торгівлі

Джерело: розроблено за [10]

Рис. 2. Структурно-логічна модель декомпозиції понять «діяльність», «поведінка», «активність» в контексті функціонування підприємств

Джерело: [11]

мислення, економічна діяльність та економічна поведінка підприємства перебувають у діалектичній взаємодії. Їх взаємообумовленість, взаємопроникнення і взаємозбагачення визначаються логічністю перебігу процесу спонукання до дій, їх реалізації й прояву та дозволяють обґрунтувати концепт економічної активності підприємства, а саме – економічна активність торговельного підприємства визначається його економічною діяльністю, є формою прояву економічної поведінки та формується під впливом економічного мислення людей, що приймають активну участь у всіх бізнес-процесах, у тому числі комерційних (доведення товару від виробника до безпосереднього споживача), а також ідентифікувати зону виникнення активності (рис. 3).

Активність як прояв діяльності пов'язана з інтенсивністю її змін. З цього випливає, що економічна активність є проявом економічної діяльності, що здійснюється будь-яким суб'єктом для задоволення його та суспільних потреб. Репрезентована в економічній літературі [1–9] варіативність наукової думки щодо сутності економічної активності підприємства доводить поліаспектність її прояву, що визначається такими характеристиками, як:

1) цільова спрямованість економічної політики, що визначає реальні, ініціативні та ефективні дії персоналу підприємства на різних напрямках діяльності, в результаті яких завдяки виробництву та обміну матеріальними благами та послугами задовольняються суспільні потреби;

Рис. 3. Зона виникнення економічної активності підприємства торгівлі

2) рівень компетентності апарату менеджменту, що забезпечує гармонійний і сталий розвиток підприємства в процесі економічної діяльності;

3) комплекс управлінських зусиль, обумовлених виробленими діями і спрямованих на одержання позитивних результатів економічної діяльності, забезпечення динамічності її становлення, реалізації і видозміни в процесі досягнення поставлених цілей у різних напрямках, що визначає певний стан суб'єкта безпосередньо в момент дії;

4) ефективність економічної діяльності (в цілому і за окремими видами), що підтверджує нормальне функціонування всіх підсистем підприємства і забезпечує її результативність;

5) інтенсивність економічної діяльності, що проявляється через зміну у часі та просторі економічних і соціальних результатів функціонування, і є наслідком дії сукупності чинників зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища підприємства.

Зважаючи на те, що економічна активність є проявом різних типів економічної поведінки і визначається економічною діяльністю суб'єкта господарювання, яка здійснюється у взаємозв'язку та взаємообумовленості існуючих бізнес-процесів шляхом реалізації певних функціональних завдань у різних її сферах (управління, виробництво (комерція), фінанси, інвестиції, інновації, кадри тощо), та ґрунтуючись на основних положеннях психологічної концепції мислення, діяльності та активності особистості [1211] допускаємо, що інтерпретувати економічну активність підприємства торгівлі як об'єкт управління можливо через призму системного підходу, і визначати

її як аналітичну інтерпретацію багатоаспектної економічної категорії, яка через сукупність взаємообумовлених і взаємопов'язаних показників ефективності і результативності різних видів економічної діяльності характеризує стан та інтенсивність розвитку у часі і просторі різних типів економічної поведінки в онтогенезі на засадах економічного мислення та адаптації до змін зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища.

Стосовно видових проявів активності на рівні підприємств зазначимо, що оскільки підприємства в процесі економічної діяльності вирішують низку завдань у комерційній, фінансовій, кадровій, управлінській, інвестиційній, інноваційній, соціальній, ринковій сферах, цілком правомірно вважати, що формування економічної активності підприємства залежить від активності в цих сферах. Отже, для комплексного уявлення про економічну активність торговельного підприємства її архітектоніка має ґрунтуватись на цільових потребах, функціях і напрямках здійснення економічної діяльності у визначеному періоді, враховувати функціональні зони економічної поведінки, структурні взаємозв'язки із бізнес-середовищем та потенціал їх змін в процесі функціонування підприємства. Виходячи з цього можливим є поділ економічної активності за: функціональною спрямованістю (комерційна, фінансова, управлінська, кадрова (трудова), ринкова, інноваційна, інвестиційна, соціальна, екологічна тощо) (табл. 1); взаємодією з бізнес-середовищем (зовнішня і внутрішня); потенціалом зміни (набута та успадкована).

Критерієм розмежування економічної активності підприємств торгівлі залежно від

потенціалу змін структурних взаємозв'язків із бізнес-середовищем в процесі діяльності, є динамічна рівновага, до якої підприємство прагне, та рух, що проявляється через інтенсивність його функціонування та розвитку. Так, протягом життєвого циклу підприємства як цілісної органічної системи відбувається постійний перехід її одного стану в інший.

Подібна динаміка станів відображає перебіг процесу виконання основних функцій, що визначається умовами оточуючого середовища, та характеризує поведінку підприємства в часі і просторі. З огляду на це, сукупність точок у просторі, в яких підприємство досягає стану динамічної рівноваги, можна розглядати як лінію бажаної (запланованої) його поведінки, коли узгоджуються потреби та ресурси підприємства, як траєкторію його еволюції. Відтак економічну активність підприємства надається можливим розглядати як активність щодо досягнення намічених цілей у конкретний період часу за певних умов. Перехід підприємства від однієї траєкторії функціонування до іншої відбувається під впливом безлічі чинників, джерелом виникнення яких

є зовнішнє і внутрішнє бізнес-середовище, і по суті являє собою зміну динамічної рівноваги та встановлення її на іншому рівні, що фактично засвідчує перехід на якісно новий щабель розвитку. Набута активність є результатом відповідної реакції зовнішньої та внутрішньої активності на вплив дестабілізуючих чинників бізнес-середовища, що апіорі обумовлює зміну успадкованої активності. У кожному наступному моменті часу набута активність стає успадкованою через набутий досвід взаємодії із бізнес-середовищем у попередньому моменті часу та через необхідність реагувати на вплив дестабілізуючих зовнішніх і внутрішніх чинників в даний момент.

Викладений концепт економічної активності дозволяє представити торговельне підприємство у вигляді динамічної системи із притаманним лише їй власним рухом у часі і просторі, що забезпечує формування уявлення про стан його економічної діяльності в певний момент часу, подальшу економічну поведінку та розвиток. Крім того, дозволяє обґрунтовано підходити до виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків та вектору

Таблиця 1

Видовий склад економічної активності підприємств торгівлі за функціональною спрямованістю їх діяльності

№ з/п	Вид активності	Характеристика
1	Комерційна	Характеристика комерційної поведінки підприємства, що відображає ефективність комерційної діяльності із закупівлі і продажу товарів (послуг), та інтенсивність її змін
2	Фінансова	Характеристика фінансової поведінки підприємства, що відображає ефективність фінансової діяльності з питань формування і використання фінансових ресурсів, та інтенсивність її змін
3	Кадрова (трудова)	Характеристика поведінки підприємства у роботі з персоналом, що відображає ефективність використання трудового потенціалу найманих робітників та інтенсивність її змін
4	Інвестиційна	Характеристика інвестиційної поведінки підприємства, що відображає ефективність формування інвестиційних ресурсів та їх використання в процесі реального і фінансового інвестування, й інтенсивність її змін
5	Інноваційна	Характеристика інноваційної поведінки підприємства, що відображає ефективність його діяльності з питань залучення та реалізації інновацій в процесі здійснення економічної діяльності, та інтенсивність її змін
6	Ринкова	Характеристика ринкової поведінки підприємства, що відображає ефективність його діяльності з питань посилення позицій підприємства на товарному і фондовому ринках, та інтенсивність її змін
7	Управлінська	Характеристика організаційної поведінки підприємства, що відображає ефективність дій управлінського персоналу з питань організації, продуктивного виконання та підвищення результативності спільної суспільно-корисної діяльності, а також інтенсивність її змін
8	Соціальна	Характеристика соціальної поведінки підприємства, що відображає ефективність його діяльності з питань забезпечення ефективної взаємодії із бізнес-середовищем на засадах соціальної відповідальності, та інтенсивність її змін
9	Екологічна	Характеристика екологічної поведінки підприємства, що відображає ефективність його діяльності з питань екологічно мотивованого виконання бізнес-процесів за всіма функціональними напрямками

потенційних можливостей покращення економічної активності торговельних підприємств і потенціалу її формування у сучасному бізнес-середовищі. Він є також підґрунтям для встановлення критеріїв ідентифікації економічної активності підприємств торгівлі, і на їх підставі у подальшому – формування системи показників для її оцінки.

Висновки. В процесі дослідження доведено, що економічна активність має провідну роль в концептуальній схемі розвитку суб'єкта економічної діяльності, пов'язаної із створенням, розподілом і споживанням життєвих благ. Це комплексна багатогранна категорія, що є проявом економічної поведінки

підприємства, яка формується під впливом економічного мислення в процесі виконання функціональних завдань у комерційній, фінансовій, кадровій, управлінській, інвестиційній, інноваційній, соціальній, ринковій сферах, і характеризується інтенсивністю змін у часі і просторі економічності, ефективності та результативності економічної діяльності (в цілому і у розрізі її функціональних спрямувань) й стійкості економічного зростання. На перспективу для поглиблення розуміння детермінант її формування доцільним є здійснення статистичного аналізу розвитку потенціалу економічної активності підприємств торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Кулиняк І. Я. Теоретичні аспекти трактування поняття «економічна активність підприємства». *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2017. № 4. С. 69–79.
2. Турило А. М., Вчерашня І. С. Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «економічна активність підприємства». *Фінанси України*. 2011. № 10. С. 79–84.
3. Kilian L. Measuring global real economic activity: Do recent critiques hold up to scrutiny? *Economics Letters*. 2019. № 178, May. P. 106–110.
4. Claveria O., Monte E., Torra, S. A new approach for the quantification of qualitative measures of economic expectations. *Quality & Quantity*. 2017. № 51(6). P. 2685–2706.
5. Smirnov S. V., Kondrashov N. V. Indices of regional economic activity for Russia. *In Business Cycles in BRICS. Springer, Cham*. 2019. P. 363–375.
6. Caballero J., Fernández A., Park J. On corporate borrowing, credit spreads and economic activity in emerging economies: An empirical investigation. *Journal of International Economics*. 2019. № 118. P. 160–178.
7. Maio P., Philip D. Economic activity and momentum profits: Further evidence. *Journal of Banking & Finance*. 2018. № 88. P. 466–482.
8. Кащенко Н. Б. та ін. Ділова активність підприємства: сутність та методика аналізу : монографія. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2016. 196 с.
9. Davydova O., Chebanova N., Kashchena N., Chmil H., Protsenko V. Economic activity of enterprises: methodical aspects of assessment. *SHS Web of Conferences*. 2019. Vol. 67. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/08/shsconf_NTIUkrSURT2019_06012/shsconf_NTI-UkrSURT_2019_06012.html.
10. Чумак О. В. Економічна діяльність підприємств: сутність, концептуальна парадигма, регулювання. *Економічний дискурс*. 2019. Вип. 2. С. 104–112.
11. Кащенко Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика. Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2021. 389 с.
12. Мисловська І. Економічний стиль мислення як компонент життєвого світу сучасної людини. URL: http://vlp.com.ua/files/20_42.pdf.

References:

1. Kulinyak I. Ya. (2017) Teoretichni aspekti traktuvannya ponyattya «ekonomichna aktivnist' pidpriemstva» [Theoretical aspects of the interpretation of the concept of «economic activity of the enterprise»]. *Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design. Series: Economic sciences*. № 4. P. 69–79. (in Ukrainian)
2. Turilo A. M., Vcherashnya I. S. (2011) Teoretiko-metodichni pidhodi do viznachennya ponyattya «ekonomichna aktivnist' pidpriemstva» [Theoretical and methodological approaches to the definition of the concept of «economic activity of the enterprise»]. *Finances of Ukraine*. № 10. P. 79–84. (in Ukrainian)
3. Kilian L. (2019) Measuring global real economic activity: Do recent critiques hold up to scrutiny? *Economics Letters*. № 178, May. P. 106–110.
4. Claveria O., Monte E., Torra, S. (2017) A new approach for the quantification of qualitative measures of economic expectations. *Quality & Quantity*. № 51(6). P. 2685–2706.
5. Smirnov S. V., Kondrashov N. V. (2019) Indices of regional economic activity for Russia. *In Business Cycles in BRICS. Springer, Cham*. P. 363–375.
6. Caballero J., Fernández A., Park J. (2019) On corporate borrowing, credit spreads and economic activity in emerging economies: An empirical investigation. *Journal of International Economics*. № 118. P. 160–178.

7. Maio P., Philip D. (2018) Economic activity and momentum profits: Further evidence. *Journal of Banking & Finance*. № 88. P. 466–482.
8. Kashchena N. B. ta in. (2016) *Dilova aktivnist' pidpriemstva: sutnist' ta metodika analizu : monografiya* [Business activity of the enterprise: essence and method of analysis: monograph]. Kharkiv: I.S. Ivanchenko Publishing House, 196 p. (in Ukrainian)
9. Davydova O., Chebanova N., Kashchena N., Chmil H., Protsenko V. (2019) Economic activity of enterprises: methodical aspects of assessment. *SHS Web of Conferences*. Vol. 67. Available at: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/08/shsconf_NTIUkrSURT2019_06012/shsconf_NTI-UkrSURT_2019_06012.html.
10. Chumak O. V. (2019) Ekonomichna diyal'nist' pidpriemstv: sutnist', konceptual'na paradigma, reguluvannya [Economic activity of enterprises: essence, conceptual paradigm, regulation]. *Economic discourse*. Vol. 2. P. 104–112. (in Ukrainian)
11. Kashchena N. B. (2021) *Oblikovo-analitichne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu aktivnistyu pidpriemstv torgivli: teoriya, metodologiya, praktika* [Accounting and analytical management of the economic activity of trade enterprises: theory, methodology, practice]. Kharkiv: I.S. Ivanchenko Publishing House, 389 p. (in Ukrainian)
12. Mislovs'ka I. (2008) Ekonomichnij stil' mislennya yak komponent zhitteвого svitu suchasnoï lyudini [Economic style of thinking as a component of the life world of a modern person]. Available at: http://vlp.com.ua/files/20_42.pdf. (in Ukrainian)